

Капуш А.В.

кандидат філологічних наук

доцент кафедри німецької мови

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ МОВИ І КУЛЬТУРИ НА НАЦІОНАЛЬНІ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Анотація. У статті розглядається питання перспектив німецької мови в епоху глобалізації та домінування англійської мови. Характеризуються сучасні процеси взаємовпливу мов та культур. На прикладі актуальних лексичних інновацій аналізуються наслідки процесу запозичення для лексико-семантичної системи мови. Аргументується необхідність збереження багатомовності у глобальному суспільстві.

Ключові слова: німецька мова, англійська мова, словникові інновації, лексико-семантична система, запозичення, багатомовність.

Abstract. The article discusses prospects of the German language in the era of globalization and dominance of English. It outlines contemporary interrelations of languages and cultures. Also, it uses actual lexical innovations to analyse the effects of borrowing into the lexico-semantic system of language. The article argues the need to preserve multilingualism in a global society.

Key words: German language, English language, dictionary innovations, lexico-semantic system, lexical loans, multilingualism.

Постановка проблеми. Тотальна глобалізація сучасного суспільства зумовлює інтенсивні процеси контактування та взаємовплив мов і культур. Крім активного запозичення іншомовної лексики, переважно з американського варіанту англійської мови, сучасна мовна ситуація в Європі характеризується поступовим витісненням національних мов з цілого ряду сфер людської діяльності та заміною їх англійською мовою. Втрата національними мовами своїх позицій може мати для людської спільноти наслідки, що виходять за межі суто лінгвістичної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Запозичення іншомовної лексики традиційно є проблемою, яка розглядається не лише у роботах мовознавців та представників інших наук, але є предметом дискусій серед пересічних користувачів мови. Причини інтенсифікації запозичення іншомовної лексики, її структурно-семантичні, функціональні та стилістичні характеристики розглядалися в останні роки в роботах Є. Розен, Р. Хоберга, В. Шнайдера, І. Зьорензен, Б. Зіка, Д. Ціммера та ін., а також у друкованих ЗМІ, що висвітлюють проблеми мовної норми та культури мовлення («Die Zeit», «Sprachnachrichten»).

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найхарактерніших ознак сучасного етапу розвитку німецької мови є інтенсивне запозичення англіцизмів, як правило, з американського варіанту англійської мови. Наявність великої кількості англіцизмів у мові зокрема відображають відомі іронічні назви *Denglisch* (тж. *Denglish*) та *Engleutsch*.

Запозичення іншомовної лексики завжди супроводжувалось критикою з боку лінгвістів, журналістів, викладачів мови, які вбачають у ньому загрозу цілісності літературної мови та розхитування її норми. Тому в різні епохи здійснювалися

спроби протидіяти проникненню запозичень у німецьку мову або замінити їх на німецькі відповідники. Так, завдяки Ф. фон Цезену в XVII ст. з'явилися слова, які стали невід'ємною частиною словникового фонду і вживаються паралельно із запозиченими з грецької (*Bibliothek* → *Bücherei*, *Dialekt* → *Mundart*) та латинської (*Distanz* → *Abstand*, *Zirkulation* → *Kreislauf*, *Projekt* → *Entwurf*, *Autor* → *Verfasser* тощо) мов.

Діяльність зі створення німецьких еквівалентів до запозичених слів не припиняється і сьогодні, але тепер зусилля направлені майже виключно проти англіцизмів. З метою протидії їх засиллю Спілкою «Німецька мова» (*Verein Deutsche Sprache*) була ініційована акція «Жива німецька мова» (*Aktion lebendiges Deutsch*) по створенню німецьких відповідників, яка тривала з 2006 по 2010 рр. Приклади запропонованих німецьких варіантів: *Airbag* → *Prallkissen*, *Fastfood* → *Schnellkost*, *Standby* → *Standstrom*, *Timing* → *Zeitwahl*, *Jackpot* → *Glückstopf*, *Display* → *Sichtfeld*, *No-go-Area* → *Meidezone*, *Laptop* → *Klapprechner* та ін. Оскільки такі заходи для заміни англіцизмів мають регулятивний характер, нові варіанти найменувань можуть бути не відразу сприйнятими мовцями через їх незвичне звучання. Тому тільки з часом стане зрозумілим, чи знайдуть вони поширення і стануть частиною узусу. Б. Зік зауважує, що це є питання звички і свідомого вибору, тільки сам мовець може вирішити, чи йому і надалі послуговуватися англіцизмами, чи наважитися використовувати нові німецькі відповідники [6, с. 135].

Вживання значної частини англіцизмів є тимчасовим явищем, обумовленим контекстом чи індивідуальними лінгвістичними вподобаннями. Наприклад, тільки соціально-психологічними чинниками (бажанням покращити імідж, міркуваннями престижу) можна пояснити використання англіцизмів та витіснення з ужитку деяких німецьких назв, напр.: *Weltkonzern* → *Global Player*, *Schlagzeile* → *Headline*, *Wettbewerb* → *Contest*, *Auskunft* → *Service Point* (не існує в англійській мові!) та ін. [6, с. 135].

Значний інтерес становлять дослідження змін у складі словника, які відбуваються протягом незначного — з погляду історії мови — періоду. Використовуючи метод «синхронного зрізу», можна чітко простежити динамічні процеси в словниковому складі та їх залежність від впливу екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників. Щоб проаналізувати скільки та які англіцизми з'являються в німецькій мові і входять в активний словниковий запас більшості мовців протягом певного хронологічного відрізка, ми дослідили корпус лексики, представлений у книзі «*Rotbuch Deutsch. Die Liste der gefährdeten Wörter*» за редакцією Й. Тіле. Як пише автор, цей корпус містить найменування, які сьогодні ще іноді вживаються, але активно витісняються іншими, більш новими та актуальними, тому їм загрожує зникнення з активного словника. «Вони витісняються через втрату значення, витісняються англіцизмами та — що ще гірше — через *Denglisch*. Частота їх вживання зменшується, їх використання сприймається мовною спільнотою як старомодне» [5, с. 4]. Всього корпус включає 1230 німецьких слів та словосполучень, які знаходяться на етапі поступового зникнення. Серед вказаних нових відповідників 292 є англіцизмами, що складає

майже 24%. Розподіл за частинами мови виглядає таким чином: іменники, звичайно, кількісно переважають; дієслова — 9; прикметники — 4; вигуки — 1. Серед нових варіантів є гібридні утворення з німецьких та англійських елементів, скорочення (абревіатури) та словосполучення.

Вплив англійської мови не обмежується наявністю словникових запозичень. Спостерігаються ознаки того, що вона може дати поштовх до незворотних змін в глибинному кодї німецької мови. Під глибинним кодом розуміють такі стабільні структури мови (на протипагу змінюваному словнику), як морфологія та синтаксис. Напр., у німецьких текстах набуває поширення вживання літери С на початку слів (*Club, Comfort*), написання апострофа у формі генітива не тільки із власними назвами (*Norton's*), але й з іншими іменниками (*Manager's*), тенденція до окремого написання частин складних слів (*Notizblock Anwendung, System Säuberung Eigenschaft*), вживання прийменника перед цифрою, що означає рік (*in 2016* замість 2016 або *im Jahre 2016*). Такі зміни є наслідком вживання великої кількості неасимільованих англїцизмів та калькування англїйських структур і без належної протидії можуть з часом призвести до піджинїзації німецької мови [8, с. 71].

Отже, проблемою є не запозичення як явище, а саме використання неасимільованих англїцизмів та поширення англїйської мови на все більше сфер використання, що обмежує використання інших мов [4, с. 19]. Причини цього очевидні: міграція населення; пропаганда американського способу життя, американських цінностей; тенденція до використання англїйської як робочої мови в діяльності міжнародних організацій; глобалїзація економіки; статус англїйської як мови Інтернет-спільноти. Загалом кількість людей, які володіють англїйською як іноземною (на різному рівні) складає у світі 2 млрд. чол. [3, с. 303]. Таким чином, англїйська мова сьогодні вже не тільки світова *lingua franca*, але й мова, яка через свою постійну присутність у житті мовців впливає на їхню рідну мову, проникаючи в неї та поступово змінюючи її. Саме у мовній ситуації, яка склалася на сьогодні в Європі у зв'язку з домінуванням англїйської, лінгвісти вбачають реальну загрозу для німецької та інших мов [1, с. 44–49; 4, с. 21; 7, с. 173]. Схожий стан речей спостерігається і в інших європейських країнах. Німецька та інші європейські національні мови опинилися в умовах жорсткого конкурентного середовища, що виникло з появою *Globisch* або *Globalesisch* — англїйської мови нового типу, свого роду «метамови», що є спрощеним варіантом англїйської мови і використовується в міжнародній комунікації.

Особливе занепокоєння викликає той факт, що німецька мова сьогодні все рідше використовується як мова науки. Серед головних причин: 1) Болонський процес у сфері освіти, створення загальноєвропейського освітнього простору, збільшення у європейських вишах кількості освітніх програм англїйською мовою; 2) понад 80% інформації, що міститься в електронних базах у всьому світі, представлено англїйською мовою; 3) більш ніж дві треті вчених світу пишуть англїйською мовою, для того щоб мати змогу представити результати своїх досліджень якомога більшому колу науковців [3, с. 302].

Проте є ряд моментів, пов'язаних із природою та взаємозалежністю мови та

культури, які примушують подивитися з іншого боку на, здавалось би, очевидні переваги мовної глобалізації, зокрема у сфері науки.

Під час спілкування іноземною мовою в першу чергу йдеться про передання інформації, тобто реалізується насамперед (або виключно лише) базова, комунікативна, функція мови. Однак кожна природна мова виконує ще цілу низку основних та вторинних функцій — когнітивну (або гносеологічну, мислетворчу), кумулятивну (або історико-культурну), емотивну тощо, які під час спілкування іноземною мовою не можуть бути реалізовані в такій мірі, як при спілкуванні рідною мовою. «Дійсна й об'єктивна картина світу відображена в мовах неоднаково, оскільки вони неоднаково членують реальний світ (структура лексико-семантичних полів різних мов не збігається) з огляду на нетотожні умови матеріального й суспільного життя людей. Через те перехід з однієї мовної системи в іншу доречно порівняти з переходом від однієї системи мір до іншої» [2, с. 192]. Саме через рідну мову людина входить в цей світ, на її основі відбувається процес творення концептуальної картини навколишньої реальності. Кожному народові властиві неповторні асоціації образного мислення, які закріплюються в мовній системі і становлять її національну специфіку [2, с. 319]. Мислення рідною мовою є більш об'ємним, багатовимірним та більш диференційованим. Тому використання в науковому середовищі тільки або переважно англійської мови неминуче призводить до певних обмежень, спрощень у формулюваннях.

Мовна глобалізація в Європі має реальні загрози і для національних культур, окреслити які можна таким чином:

- Мова містить значний культурно-ідеологічний заряд, тому за домінування іншої, чужої мови відбувається проникнення чужої культури та ідеології. Разом із глобальною мовою формується глобальна культура.

- Виникає загроза поглинання, нівелювання та знищення національної мови та традицій, національної самобутності, культури та унікальної ідентичності народів.

- Просування глобальної мови завдає місцевим національним культурам більше шкоди, ніж мовам. Фільми, книги і навіть пісні можна перекласти рідною мовою, але їх не можна «перекласти» на рідну культуру [3, с. 31]. До того ж, при будь-якому перекладі, а надто суб'єктивному або неадекватному, неминучі втрати змісту. Нівелювання національних культур позбавляє людство національних особливостей бачення світу.

- Вербальна мова є носієм, субстанцією, що виражає соціокультурні регулятиви людської діяльності, які поряд із загальнолюдськими нормами включають і такі, що притаманні тільки якійсь певній культурі, суспільству.

Тому вчені, представники різних галузей наук, переконані, що єдиною правильною перспективою розвитку сучасного глобалізованого європейського суспільства може бути його *реальна багатомовність*, коли англійська мова використовується у сфері науки, політики, освіти, культури не замість, а поряд з іншими національними мовами. Як влучно висловила з цього приводу С.Тер-Мінасова, «English belongs to the world but the world does not belong to English»

(«Англійська мова належить світові, але світ не належить англійській мові») [3, с. 297].

Висновки з проведеного дослідження.

1. Сучасна німецька мова зазнає інтенсивного впливу з боку американського варіанту англійської мови, результатом якого є не лише кількісне поповнення словника, але й зміни у сфері правопису, морфології, граматики, ідіоматики тощо.

2. Для запобігання зміні глибинного коду мови під впливом англійської мови необхідна адаптація запозичень до норм мови-реципієнта та їх асиміляція.

3. Англійська мова набула статусу домінуючої мови спілкування в Європі та світі, що призвело до скорочення сфер використання національних мов та поставило питання про їх розвиток та шанси в майбутньому. Вирішенням цієї проблеми повинні стати збереження багатомовності, свідоме ставлення мовців до своєї мови та культури.

Література

1. Кассен Б. Больше одной мови / Б. Кассен. — К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. — 64 с.

2. Кочерган М. Загальне мовознавство: підручник, 3-тє видання / М. Кочерган. — К.: Академія, 2008. — 464 с.

3. Тер-Минасова С. Война и мир языков и культур: (Учеб. пособие) / С. Тер-Минасова. — М.: СЛОВО/SLOVO, 2008. — 344 с.

4. Hoberg R. Was wird aus Deutsch angesichts der Dominanz des Englischen? / R. Hoberg // Der Sprachdienst. — 2012. — Jg. 56, Nr. 1/12. — S. 19–25.

5. Rotbuch Deutsch. Die Liste der gefährdeten Wörter // J. Thiele (Hrsg.). — Wiesbaden: Marix, 2006. — 158 S.

6. Sick B. Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod. Folge 5 / B. Sick. — Köln: Kiepenheuer&Witsch, 2013. — 245 S.

7. Trabant J. Globalesisch oder was? Ein Plädoyer für Europas Sprachen / J. Trabant. — Orig.-Ausg. — München: Beck, 2014. — 235 S.

8. Zimmer D.E. Deutsch und anders — die Sprache im Modernisierungsfieber / D.E. Zimmer. — Reinbeck: Rowohlt, 1998. — 383 S.

Karimova Z.R.

Senior teacher

National university of Uzbekistan

PSYCHOLOGICAL AND LINGUISTIC FACTORS WHICH DETERMINE THE PROCESS OF TEACHING VOCABULARY

Abstract. Various methods of teaching vocabulary for ESL students are considered in this article. Additionally, this article describes different approaches of assimilation of foreign words.

Key words: language, syllabus, vocabulary, linguistic material, speaking vocabulary, pronunciation, mother tongue.

To know a language means to master its structure and words. Thus, vocabulary is